

בית הספר למ"כים ולמקצועות החי"ר מקיים פעילות הכשרה עניפה ומגוונת בתחום הכשרת הפיקוד הזוטר בחי"ר ובתחום הכשרת מקצועות החי"ר. בשנתיים האחרונות ניכר בבית הספר שיפור ברמת ההכשרה עקב פעילויות רבות שבוצעו בתחום זה.

עם זאת, מצביעים הממצאים על הצורך בעדכון פקודת ארגון של בית הספר ותקני כוח האדם שלו, כדי שאלה ישמשו בסיס לשיבוץ כוח אדם במקצועות הקשורים להדרכה. הממצאים גם חושפים ליקויים בסדרי ההכשרה. בתחום זה עולה במיוחד הצורך בבחינת תיקי היסוד לכל הקורסים המועברים בבית הספר, לרבות אישורם כנדרש; בהתאמת תוכני קורס מ"כים חי"ר, המהווה את הקורס העיקרי המועבר בבית הספר, לכשירות הנדרשות מהמ"כים למלחמה; בשיפור הפיקוח של מפקדת בית הספר על תכנון קורסי מ"כים אלה בגדודים ועל סדרי ביצועם; ובקביעת עקרונות השיבוץ של סגלי ההדרכה לקורסים אלה.

הפעילות הרבה של מפקדים בבית הספר עקב המוכנות המיבצעית שהוא נדרש אליה בשעת חירום והפעלת גדודיו לפעילות מיבצעית רבה, גורמים לפגיעה בהכשרת המ"כים. מן הראוי, שהמפקדות הממונות יקבעו רף מוגדר וברור לפעילויות אלה, כדי למזער ככל הניתן פגיעה זו.

למרות הכספים הרבים שהושקעו באחזקתו ובתיקונו של אחד מהמטווחים הממוחשבים, הוא לא הופעל במשך כשנתיים, וכך נגרמה פגיעה בהכשרת החניכים.

הועלו ליקויים בתחום הקצאת תחמושת להכשרות, סדרי הפיקוח על צריכתה, סדרי אחסנתה ואבטחתה. צה"ל הצביע בתשובתו על צעדים ראשוניים שנקט בית הספר לתיקונו. מן הראוי, שצבא ההגנה והמפקדות הממונות עליו יתמידו בפעילותם לתיקון ליקויים אלה.

מניעת השימוש בסמים בצה"ל

בפקודת הסמים המסוכנים [נוסח חדש], התשל"ג-1973 (להלן - פקודת הסמים), נקבע האיסור על החזקה ושימוש בסם מסוכן, וכן נקבע, כי העובר על הוראות החוק בעניין זה דינו קנס או מאסר לפי חוק העונשין, התשל"ז-1977. כך מצוין גם בפקודת מטכ"ל, שעניינה "שימוש בסמים - נוהל, דיווח, מעצר ופתיחת חקירת מצ"ח", כי השימוש בסמים מהווה עבירה פלילית ופוגע בצבא, וכי על חיילי צה"ל (לרבות חיילים וחיילות בשירות סדיר, מילואים ועובדי צה"ל) חל איסור להחזיק סמים, ליטול אותם או לסחור בהם. בהתאם לכך, נאמר בהנחיות הפרקליטות הצבאית הראשית לגבי עבירות סמים, כי מדיניות צה"ל כלפי עבירות המבוצעות על ידי חיילי צה"ל בכל הקשור לסמים מסוכנים (שימוש, החזקה, הספקה, סחר, יבוא וכו') מחייבת חקירה של כל מידע או חשד לביצוע עבירה מסוג זה והגשת כתב אישום כנגד מי שנאספו די ראיות לכאורה להוכחת אישום כזה.

צה"ל רואה בשימוש בסמים על ידי חייליו סכנה ליכולתו של הצבא למלא את תפקידיו. לשימוש בסמים ישנן גם תוצאות לוואי שליליות. לרכישת הסם נזקק המשתמש לכסף שמקורו לעתים במעורבות עבריינית, כגון גניבת אמצעי לחימה ומכירתם. צה"ל מתמודד עם התופעה באופן

מערכתי על ידי שילוב גורמי חיל החינוך והנוער, המשטרה הצבאית החוקרת (להלן - מצ"ח) והפרקליטות הצבאית הראשית, לביצוע פעולות בתחום ההסברה, המניעה, האכיפה והענישה.

1. על פי נתוני משטרת ישראל והרשות למלחמה בסמים, ישנה עלייה מתמשכת בהיקף השימוש בסמים בחברה הישראלית. תופעת השימוש בסמים גם בקרב הנוער הולכת ומתרחבת בשנים האחרונות. היא מתחילה עוד לפני הגיוס לצה"ל ונמשכת במהלך השירות. דפוסי השימוש בסמים אף הם השתנו וקיים מעבר מסמים "קלים" לסמים "קשים" יותר.

על מידת השימוש בסמים על ידי חיילי צה"ל ניתן ללמוד ממספר מקורות:

(א) מפקדת קצין הרפואה הראשי (להלן - מקרפ"ר) עורכת מדי שנה בשנה סקר אנונימי בעניין השימוש בסמים. הסקר מקיף 5% מהחיילים המשתחררים באותה שנה. סקרים אלה מצביעים על עלייה משמעותית בתופעה בשנים 1998 ו-1999 ועל ירידה קלה בשנת 2000, כמפורט בטבלה שלהלן:

שנה	שיעור החיילים המשתמשים בסמים	
	גברים	נשים
1997	4.5%	2.7%
1998	6.9%	4.6%
1999	8.6%	7.1%
2000	8.3%	6.5%

לא מן הנמנע, כי שיעור המשתמשים גבוה יותר, מאחר שייטכן כי לא כל מי שהשתמש בסמים מצהיר על כך בסקר.

(ב) סקר נוסף (סקר אפידמיולוגי), שערכה מקרפ"ר בשנת 1998 בשיתוף עם הרשות למלחמה בסמים, ואשר נועד לבחון, בין היתר, את שיעורי השימוש בסמים בקרב חיילי צה"ל, הצביע אף הוא על היקף משמעותי של חיילים שהצהירו על שימוש בסמים: 22.5% מכלל החיילים, שענו על השאלון שהופץ בסקר, דיווחו כי השתמשו אי-פעם בסמים; 11.3% מתוכם מסרו, כי עשו זאת בשנה שקדמה לסקר.

(ג) לפי נתונים של התביעה הצבאית הראשית, חלה בשנים האחרונות עלייה במספר כתבי האישום שהוגשו בגין שימוש ואחזקה של סמים "קשים" - הרואין, אקסטזי ול.ס.ד. בשנת 1998 הגיע שיעור כתבי האישום על שימוש בסמים "קשים" ל-10% מתוך כתבי האישום שהוגשו בגין עבירות סמים, ובשנת 2000 - ל-17% מתוך כתבי אישום אלה.

2. בחודשים נובמבר 2000 עד ינואר 2001 ערך משרד מבקר המדינה ביקורת בנושא מניעת השימוש בסמים בצה"ל¹⁴. נבדקו הפעולות הנעשות בתחום ההסברה, המניעה, האכיפה והענישה. עוד נבדקו מדיניות הגיוס והשחרור של צה"ל לגבי נוטלי סמים. הביקורת נערכה באכ"א, במפקדת מצ"ח ובאחד מבסיסי מצ"ח, במפקדת קצין החינוך והנוער הראשי (להלן - מקח"ר), ובפרקליטות הצבאית הראשית. בדיקות השלמה נעשו ביחידת בתי הדין, בבסיס קליטה ומיון (להלן - בקו"ם), ובמעבדה לטוקסיקולוגיה שבמרכז הרפואי ע"ש ח' שיבא, תל-השומר (להלן - המעבדה לטוקסיקולוגיה).

14 ראו גם בפרק על "הרשות למלחמה בסמים" בדוח שנתי 50ב', עמ' 99.

מועמדים לשירות ביטחון שנטלו סמים בעבר

על פי הוראת קבע של אכ"א, לא יגויס מועמד לשירות ביטחון (להלן - מלש"ב) לצה"ל בטרם ייבדק עברו הפלילי. מידע בדבר רישום פלילי מתקבל ממשטרת ישראל על פי נוהל המסדיר את העברת המידע. בהוראה נקבעה שיטת ניקוד המתבססת על דירוג העבירות לפי חומרתן, ועל פי הניקוד מחליט ראש מינהל הגיוס, או סגנו, על גיוסו או על אי-גיוסו של המלש"ב לצה"ל.

לפי נתוני מינהל הגיוס, בשנת גיוס 1999 היו 1,416 מלש"בים (גברים) שהתקבל אודותם מידע ממשטרת ישראל, כי יש רישום פלילי לגביהם על שימוש בסמים, או שנודע במהלך תהליך האבחון בלשכות הגיוס, כי השתמשו בסמים (הם מכונים על ידי מינהל הגיוס - "בעלי סמפטום סמים"). כשליש מהמלש"בים משתי קבוצות אלה גויסו, וכן גויסו רבע מבין 124 המלש"ביות שיש לגביהן רישום פלילי על שימוש בסמים, או שאותרו כ"בעלות סמפטום סמים".

המידע הנוגע ל"בעלי סימפטום סמים" שגויסו לצה"ל אינו מועבר למצ"ח להעשרת התשתית המודיעינית (בשנת 2000 גויסו 287 מלש"בים כאלה). יצוין, כי חוות דעת, שנתנה הפרקליטות הצבאית הראשית בעניין זה במאסר 2000, קובעת, כי ניתן להעביר למצ"ח מידע כזה.

פעולות הסברה

עד תחילת שנת 2000 הפיצה מקח"ר חומר הסברה שנלקח מהרשות למלחמה בסמים, וכן "דפי חושבים" שהכינה. כמו כן התקיימו ימי עיון ופעולות נוספות. פעילות זו לא הייתה מובנית ושיטתית. כך, למשל, לפי סקר משתחררים, שנערך ב-1999, השיבו כ-44% מהנשאלים, כי לא נחשפו כלל במהלך שירותם לפעילות הסברה בנושא הסמים. ההצלחה של פעילות ההסברה גם היא הייתה מוגבלת: בסקר המשתחררים נבדקה גם השפעת ההסברה על התנהגותם של משתמשים ושל אלה שנמנעו משימוש לאחר שנחשפו לפעילות הסברה. 59% מבין המשתמשים ו-44% מבין הנמנעים מסרו, כי ההסברה לא השפיעה כלל על התנהגותם.

בהתאם להנחיית סגן ראש אכ"א, גיבשה מקח"ר במהלך שנת 2000 תכנית חינוך והסברה שנתית למניעת השימוש בסמים בצה"ל. לביצוע התכנית נדרשים מרצים מומחים בנושא הסמים. לכל פיקוד מרחבי הוקצו לשנת 2001 מספר הרצאות מומחה, ובסך הכל הוקצו כ-500 הרצאות. מקח"ר הכינה רשימה של 88 מרצים בשכר, אולם בביקורת התברר, כי רק עם שלושה מרצים נוצרה התקשרות פורמלית על בסיס קבוע, ומרצה נוסף הסכים להרצות בהתנדבות. לפי הסברי מקח"ר, רוב המרצים מסרבים לעבוד עם צה"ל בעיקר בגלל תעריפי שכר נמוכים, נוהל תשלום מסובך וריחוק גיאוגרפי. משרד מבקר המדינה העיר, שבהתחשב בכך שהמרצים מהווים מרכיב מרכזי בתכנית, ראוי שצה"ל ישקול דרכים להתמודד עם הקושי שנוצר. ואכן בתשובתו ממאי 2001 הודיע צה"ל, כי באפריל 2001 אותרו 89 מרצים שיקיימו הסברה ביחידות, והתשלום למרצים יבוצע באמצעות האגודה למען החייל בתעריף מרכזי ההסברה.

פעולות מניעה ואכיפה

על פי פקודת הארגון של מצ"ח, בין תפקידיה, לחקור עבירות שביצעו חיילים ואחרים, אשר חוק השיפוט הצבאי חל עליהם; לערוך פעולות גלויות וסמויות למניעת עבירות; ולהפעיל גוף מודיעיני

ואמצעים מתוחכמים לשם איסוף מידע על נושאי ההתעניינות של המשטרה הצבאית בתחום העבירות הפליליות ועבירות אחרות. במצ"ח פועל ענף מודיעין המופקד על איסוף מידע ממקורות שונים, כדי שזה ישמש לצורכי חקירה, לפעולות מנע ולקבלת תמונת מצב מודיעינית. בפיקודים המרחביים פועלים תשעה בסיסי מצ"ח, הכוללים בתוכם גופי מודיעין. עוד פועלת במצ"ח יחידה מרכזית לחקירות מיוחדות (להלן - ימ"ם). חשיפת עבירות סמים מהווה יעד מרכזי בעבודת מצ"ח.

1. בסיסי מצ"ח עורכים אחת לשנה פעילות מניעה ביחידות צה"ל. ביחידות המוגדרות על ידי מצ"ח, כיחידות יעד, נעשית הפעילות בתדירות של אחת לחודש. פעילות המניעה כוללת בעיקר לקיחת דגימות שתן מחיילים. מפקדת מצ"ח קובעת את מספר דגימות השתן שעל כל אחד מבסיסי לבצע במשך שנת העבודה. הוראה של קצין המשטרה הצבאית הראשי (להלן - קמצ"ר) קובעת את שיטת הפעולה ואת אופן ביצועה, ובין היתר את הצורך בקבלת הסכמה בכתב של החייל למתן שתן לדגימה ואת הפעולות שיש לנקוט במקרה של סירוב.

בטבלה שלהלן מובאים נתונים של מצ"ח לשנים 1997-2000 על מספר דגימות השתן והדגימות החיוביות (תוצאה המצביעה על שימוש בסם). הדגימות ניטלו במסגרת כ-400 פעולות מניעה שנערכו ביחידות, מתוכן כ-70 פעולות ביחידות לוחמות.

שנה	ס"ה דגימות	ס"ה דגימות חיוביות	שיעור הדגימות החיוביות
1997	10,315	424	4.1
1998	11,255	356	3.2
1999	13,128	406	3.1
2000	13,746	347	2.5

נתוני הטבלה מצביעים על עלייה לאורך התקופה של מספר דגימות השתן שנלקחו מחיילים במסגרת פעולות המניעה של מצ"ח, וכן על ירידה בשיעור הדגימות החיוביות. מצ"ח טרם ניתחה נתונים אלה.

2. להלן שני ממצאים נוספים בתחום פעולות המניעה:

(א) במהלך פעולות המניעה של מצ"ח ביחידות, נערכים גם חיפושים בחדרי המגורים, ועל גופם של חיילים המתגוררים בהם. נמצא, כי לפני כשנה הופסקה ההסתייעות בכלבים המאומנים לכך בחיפושים, בשל חוסר בכלבנים במצ"ח. בספטמבר 2001 מתוכנן להיפתח קורס כלבנות במשטרת ישראל, ואליו יישלחו נציגים ממצ"ח, וכך יתאפשר חידוש ההסתייעות בכלבים בפעולות החיפוש.

(ב) הוראה של קמצ"ר קובעת, כי ביחידות שקצין המודיעין החילי הכריז עליהן כיחידות יעד תתבצע, כאמור, פעילות מניעה מדי חודש בחודשו, וביחידות אחרות תתבצע הפעילות תוך כדי שאיפה לפקוד כל יחידה במרחב אחת לשנה. נמצא, כי לא כל בסיסי מצ"ח מבצעים בתדירות שנקבעה את פעולות המנע ביחידות שהוגדרו כיחידות יעד. מעיון בנתונים של מפקדת מצ"ח מספטמבר 2000 עלה, כי בסיסי מצ"ח ברמת הגולן קיים מתחילת השנה רק ארבע פעולות מנע ביחידות שהוגדרו כיחידות יעד במרחבו, בסיסי מצ"ח ערבה - רק בשלוש יחידות שהוגדרו כיחידות יעד במרחבו, ובסיסי מצ"ח יואב ערך פעולת מנע אחת בלבד.

בדיקות מעבדה

המעבדה לטוקסיקולוגיה במרכז הרפואי ע"ש ח' שיבא, משמשת מעבדה לבדיקות טוקסיקולוגיה עבור צה"ל. המעבדה מספקת שירותים אלה בהתאם להסכם שנחתם ב-1992 בין משרד הביטחון לבין המרכז הרפואי. בהסכם נקבעו, בין היתר, סוג הבדיקות וכמותן, שעל המעבדה לבצע בדגימות השתן המועברות אליה.

1. שיטת הבדיקה המעבדתית לגילוי תרכובות סמים בשתן כוללת תחילה סריקה בסיסית של כל הדגימות, ורק אם עולה בסריקה חשד של הימצאות עקבות סם בדגימות מסוימות, נעשית להן בדיקת אימות כמותית.

בנובמבר 1995 מינה בית הדין הצבאי של חיל האוויר (לפי בקשת הצדדים בתיק 87/95) ועדת מומחים (להלן - הוועדה), שתפקידה העיקרי היה לבדוק את מידת המהימנות והאמינות של בדיקות דגימות השתן הנערכות במעבדה לטוקסיקולוגיה. הוועדה קבעה במסקנותיה, כי המעבדה עובדת לפי סטנדרטים גבוהים ביותר בביצוע הבדיקות, וכי שיטת הבדיקה מסוגלת לזהות מעבר לכל ספק סביר את תרכובות הסמים בשתן, ולכן היא קבילה לצרכים רפואיים-משפטיים.

סריקת הדגימות הבסיסית כוללת סריקה לגילוי סמים מסוג חשיש, הרואין, קודאין, אדולן וסמי הרגעה שונים, ואין נכללים בה סמים מסוג קוקאין, אקסטזי ול.ס.ד. בדיקות לגילוי סמים מסוגים אלה נעשות במעבדה רק בעקבות דרישה של מ"צ"ח לסריקת סמים מיוחדת. הזמן הממוצע של בדיקת דגימת שתן על ידי המעבדה הוא כארבעה ימי עבודה (למעט בדיקות של חיילים עצורים).

משרד מבקר המדינה העיר, כי מאחר שדפוסי השימוש בסמים משתנים, ויש מעבר לסמים "קשים" יותר, יש מקום לבחון אם נכון הוא להמשיך ולא לסרוק מלכתחילה את סוגי הסמים הנ"ל, אלא רק לפי דרישה מיוחדת. צה"ל הודיע בעניין זה, כי בקרוב יתקיים דיון בראשות סגן ראש אכ"א בנושא יחסי הגומלין של צה"ל עם המעבדה לטוקסיקולוגיה.

2. הנחיות הפרקליט הצבאי הראשי קובעות, כי הריכוז המזערי של סם המאפשר הגשת כתב אישום על סמך תוצאות מעבדתיות בלבד, ייקבע מעת לעת על-ידי התובע הצבאי הראשי (להלן - התצ"ר), וזאת על סמך המחקרים העדכניים אשר מנהל המעבדה לטוקסיקולוגיה יציג בפניו, הקובעים את הריכוז המזערי שבו ניתן לשלול כניסה בלתי מודעת (פאסיבית) של סם לתוך גופו של הנדגם.

כדי למנוע את האפשרות שמקור התרכובת בשתן של הנבדק נובע מחזירה בלתי מודעת של הסם (עישון פאסיבי), אשר תגרום לתוצאות חיוביות בבדיקות השתן, נקבעו על פי המלצת הוועדה נקודות סף לתוצאה חיובית (תוצאה המצביעה על שימוש בסם): 100 ננוגרם למ"ל בבדיקת הסריקה הראשונה, ו-25 ננוגרם למ"ל בבדיקת האימות (כאמור רק דגימות שתן, שבהן נמצאה תוצאה חיובית בסריקה הראשונה, מועברות לבדיקת אימות).

בחוות הדעת שהגישה הוועדה היא המליצה, שהמעבדה לטוקסיקולוגיה תבדוק במשך שישה חודשים, בשיטה של בדיקה כמותית, גם דגימות שבבדיקת הסריקה הראשונה נתנו תוצאות חיוביות בנקודת סף של 50 ננוגרם למ"ל, ותערוך השוואה בין תוצאות אלה לבין התוצאות החיוביות בנקודת סף של 100 ננוגרם למ"ל. אם התוצאות יצדיקו זאת, תשקול הוועדה להמליץ שערכי סף בבדיקת הסריקה הראשונה יהיו 50 ננוגרם למ"ל, וערכי סף בבדיקת האימות הכמותית יישארו 25 ננוגרם למ"ל. משרד מבקר המדינה העלה, כי הבדיקה ההשוואתית דלעיל לא נערכה.

לבקשת עורכת הביקורת, איתרה המעבדה לטוקסיקולוגיה את הדגימות שהיו בסריקה הראשונה בטווח שבין 50 ל-100 ננוגרם למ"ל. נמצא, כי בשנת 1999 היו 44 מקרים כאלה ובשנת 2000 - 66 מקרים.

משרד מבקר המדינה העיר, כי לביצוע הבדיקה ההשוואתית, כפי שהמליצה הוועדה, יש חשיבות, משום שאי-התייחסות לטווח 50-100 ננוגרם למ"ל, כמחייב בדיקת אימות, עלולה לפגוע באפקט ההרתעה של פעילות מצ"ח בנושא. משרד מבקר המדינה סבור, שעל הגורמים הנוגעים בדבר (אכ"א והפרקליטות הצבאית הראשית) לפעול לביצוע הבדיקה ההשוואתית שהמליצה הוועדה, ולבחון בהמשך את מדיניות צה"ל בנושא.

3. שיטת בדיקת דגימות השתן לגילוי שימוש בסמים אינה מאתרת, כאמור, כדבר שבשגרה, את כל סוגי הסמים הנפוצים. ביולי 2000 הנחה סגן ראש אכ"א את מצ"ח לבחון ולאחר ערכות דגימה אחרות, תוך כדי שימת דגש על אמינותן, עלותן, קבילותן המשפטית והתאמתן למגוון הסמים הניתנים לזיהוי. בינואר 2001 התקיים דיון, ובו הציג מפקד מצ"ח את החלופות השונות שנבחנו, וביניהן ערכה לבדיקת שתן המאפשרת סריקה ראשונית על ידי מצ"ח והמנפה מיידית את הדגימות השליליות בסוגים שונים של סמים. בדיון התברר, כי ערכה זו אינה מאפשרת גילוי סם האקסטזי בדגימות. נוכח השימוש ההולך וגובר בסם זה, הנחה סגן ראש אכ"א לאתר ערכה שתוכל לבדוק את כל סוגי הסמים, כולל סם זה. סגן ראש אכ"א קבע, כי במקביל לבדיקת השתן בערכה הקיימת, יוחל בבדיקה ניסיונית בערכה החדשה. מתשובת צה"ל ממאי 2001 עולה, כי הנחיה זו טרם מומשה.

בחלופות, שהציג מפקד מצ"ח בינואר 2001, הייתה גם ערכה לבדיקת רוק. אשר לחלופה זו, אישר סגן ראש אכ"א התחלה של בדיקת ניסיון באמצעות חברות אזרחיות, אשר ישאו בהוצאות הבדיקה.

פעילות מודיעינית

לגילוי עבירות סמים מתחייבת פעילות יזומה של מצ"ח ובעיקר פעילות מודיעינית. בכל אחד מבסיסי מצ"ח פועל רכוז מודיעין. עיקר הפעילות המודיעינית מתבססת על הפעלת מקורות, ביוזמת הרכז עצמו ובהתאם לנוהלי המודיעין. בסיסי מצ"ח מגבשים המלצה לתכנית מודיעין המפרטת נושאי התעניינות, יחידות יעד ויעדי אדם, אשר יטופלו בסדר עדיפות מתאים. יחידות יעד הינן יחידות המוגדרות כבעייתיות על בסיס תיקי חקירה שנפתחו וידיעות שהתקבלו. ביחידות אלו יש לפעול באופן מוגבר להעמקת הפעילות ולגיוס מקורות. בתכנית העבודה של המודיעין לשנת 2000 הוגדרו 13 יחידות ככאלה. ההמלצות מועברות לענף מודיעין שמוציא תכנית כללית, המחייבת את כלל בסיסי מצ"ח.

1. לקראת הכנת תכנית העבודה לשנת 2000, נעשתה בענף מודיעין במצ"ח עבודה שבמסגרתה הוגדרו לראשונה יעדים ומדדים למשימות שונות בתחום המודיעין. כך, למשל, נקבעו יעדים בכל הנוגע לטיפול במידע מודיעיני, לאיסוף ידיעות ולהפעלת מקורות.

מבדיקת סיכומי ביקורות שערך הענף בבסיסי מצ"ח בשנת 2000 עלה, כי בנושאים מסוימים לא הגיעו בסיסי מצ"ח ליעדים שנקבעו להם. כך, למשל, מספר הידיעות, שנאספו בבסיס ירושלים ובבסיס יואב בנושא סמים, היווה כרבע ממספר הידיעות שתוכנן לאיסוף. כמו כן נקבע, שיש לקיים עם מקור מודיעיני פגישה אחת לשבועיים. נמצא, כי מתחילת שנת 2000 לא קיים בסיס דן אף פגישה כזו, ואילו בסיס ירושלים קיים רק מחצית מהפגישות.

2. משרד מבקר המדינה בדק את משך הזמן שעבר מקבלת ידיעה מהמקור המודיעיני על ידי רכז מודיעין בבסיס, דרך העברתה לטיפול ענף מודיעין, ועד החלטה על אופן המשך הטיפול בה. נבדקו כ-100 ידיעות, שהתקבלו בענף ממאי עד אוגוסט 2000. להלן הממצאים שעלו בבדיקה:

(א) משך הזמן שנקבע לטיפול בידיעה על ידי רכזי מודיעין בבסיס (מעט קבלתה מהמקור ועד להעברתה לענף מודיעין) הוא 96 שעות, ואילו בפועל נמשך התהליך בממוצע 20 יום.

(ב) לידיעות המגיעות לענף מודיעין נערכת העשרה בסיסית, שבמהלכה מאותרים החשודים המוזכרים בידיעה ולאחריה מתקבלת החלטה אם לפתוח בחקירה. ידיעות אשר אינן מכילות פרטים מספיקים או מהוות ידיעות רקע, נאגרות בענף מודיעין. לא נקבע משך הזמן שעל הענף לסיים את הטיפול שלו בידיעות. ב-100 המקרים שנבדקו נמשך טיפול זה 23 ימים בממוצע. משרד מבקר המדינה העיר, כי ראוי לקבוע גם לענף מודיעין את משך הטיפול בידיעות המועברות אליו, כך שניתן יהיה לקיים בקרה יעילה על משך הטיפול בידיעות.

(ג) על פי הנחיות המודיעין, מפקד בסיס מצ"ח שקיבל הנחיה של ענף מודיעין לפתוח בחקירה גלויה, יפתח בחקירה ללא דיחוי, ויעביר דוח מוקדם לענף מודיעין. עורכת הביקורת בדקה ב-78 תיקים את משך הזמן שעבר בבסיס מצ"ח השונים עד לפתיחת חקירה. זמן הטיפול הממוצע לפתיחת תיקים אלה היה 39 ימים, אך בבסיס ירושלים היה הממוצע 106 ימים, ובבסיס דן - 70 ימים.

ראוי שמצ"ח תבחן את יכולת השגתם של היעדים בפועל ותפעל לקיומם או לשינויים, במידת הצורך. צה"ל הודיע, כי הנושא ייבחן ויושם בתכנית העבודה לשנת 2002.

פעולות ענישה

1. התביעה הצבאית הראשית מגישה כתבי אישום נגד חיילים עברייני סמים. כתב האישום מייחס לנאשם עבירה של שימוש בסם מסוכן או החזקה בו לפי סעיף 7(א) ו-1(ג) לפקודת הסמים, ולא עבירה של אי קיום הוראות המחייבות בצבא, לפי סעיף 133(א) (1) לחוק השיפוט הצבאי, התשט"ו-1955 (להלן - חוק השיפוט), אלא במקרים חריגים ויוצאי דופן ובאישור התובע הצבאי הראשי. כלל זה חל גם במקרים שבהם נעברה העבירה בחופשה רגילה או מיוחדת, בחופשה ללא תשלום, בחו"ל, ואף אם נעברה לפני זמן רב (ובלבד שחוק השיפוט חל עליה והיא לא התיישנה).

בגין עבירות של שימוש בסמים מסוכנים, עותרת התביעה הראשית, דרך כלל, מבית הדין הטלת עונש מאסר בפועל, מאסר על תנאי, פסילת רישיון נהיגה וכן הורדה מכל דרגה. יצוין, כי הרשעות בעבירות לפי פקודת הסמים גוררות אחריהן גם רישום פלילי.

מנתוני מצ"ח התברר, כי בשנת 2000 היא פתחה 892 תיקי חקירה בגין עבירות סמים. נוכח היקף המשתמשים בסמים, כפי שהדבר עולה מהסקרים שהובאו לעיל, נראה, לכאורה, כי מספרם של תיקי החקירה ושל כתבי האישום שהוגשו באותה שנה לבתי הדין הצבאיים (610 כתבי אישום) נמוך.

צה"ל מסר, כי מצ"ח והפרקליטות הראשית יבחנו את נתוני תיקי החקירה ואת כתבי האישום אל מול היקף המשתמשים בסמים על פי הסקרים, וזאת כדי להבין את מקור הפער בין השניים.

2. העמדתם של חיילים המכורים לסמים קשים בפני בתי דין צבאיים אינה מאפשרת הפנייתם, במסגרת גזר הדין בעניינם, לטיפול גמילה (סימן ז' בפרק ו' לחוק העונשין, המקנה סמכות לבתי המשפט לתת צו מבחן, שבמסגרתו יעבור הנאשם טיפול לגמילה מסמים, אינו חל על הליכים המתקיימים בפני בתי דין צבאיים).

בנובמבר 2000 ולאחר עבודת מטה משותפת עם התביעה הצבאית הראשית והסניגוריה הצבאית הראשית, פנה הפרקליט הצבאי הראשי ליועץ המשפטי לממשלה בעניין מדיניות העמדה לדין של מכורים לסמים. דעת הפרקליט הצבאי הראשי, שהתקבלה על ידי היועץ המשפטי לממשלה, הייתה, כי העמדתם לדין של חיילים המכורים לסם מסוכן מסוג הירואין, בגין עבירות לפי פקודת הסמים המסוכנים, תהיה ככלל, בפני ערכאות שיפוט אזרחיות. בדיון שהתקיים בינואר 2001 אצל היועץ המשפטי לממשלה הוסכם, בין השאר, כי "מקום שתוצג חוות דעת פסיכיאטרית בדבר התמכרות הנאשם לסם מסוג קנאביס, במקרים מתאימים, לא תתנגד התביעה להעברת הדיון לערכאת שיפוט אזרחית".

מדיניות פטור

על פי הוראת קבע של מטכ"ל אכ"א, פועלות בצה"ל ועדות מייעצות הדנות בעניין המשך שירותם של חיילים שהורשעו בעבירות סמים; ועדות בראשות ראש חטיבת הסגל דנות בעיקר בעניינם של קצינים, ומביאות המלצותיהן לאישור ראש אכ"א; ועדות בראשות ראש ענף תנועה ושיבוץ בבקו"ם דנות בעיקר בחיילי חובה, והן מביאות את המלצותיהן לאישור בפני מפקד בקו"ם.

ההוראות מפרטות, בין היתר, את התנאים שצריכים להתקיים כדי שהוועדה תמליץ, כי חייל יפוט מן השירות. למשל, חייל שהורשע בסחר בסם, או חייל שהורשע בגין שימוש בסם חמש פעמים לפחות. החייל שבעניינו דנים מוזמן לוועדה להשמיע את דברו. כמו כן בעת הדיון מונחת בפני הוועדה חוות דעת שנתן המפקד הישיר של החייל.

1. על פי ההוראות, על ראש ענף ארגון וביקורת ביחידת בתי הדין הצבאיים להעביר ליו"ר הוועדה המייעצת המתאימה העתק מכל פסק דין שנוגע לסמים, שהינו חלוט ומאושר. לפי נתונים שמסר ראש הענף, בשנת 2000 ניתנו 568 פסקי דין כאלה, אך בביקורת התברר שרק 299 מהם התקבלו בוועדות של בקו"ם ושל חטיבת הסגל ונידונו בפניהן. יוצא, כי הוועדות לא דנו בכ-200 פסקי דין ולא נידון המשך שירותם של החיילים שהורשעו בהם. משרד מבקר המדינה העיר, כי ראוי לאתר את פרטי החיילים האלה, ולברוק מה היה המשך דרכם בצה"ל.

בהתייחסו לביקורת הודיע צה"ל במאי 2001, כי בקו"ם ויחידת בתי הדין הצבאיים סיכמו ביניהם נוהל עבודה משותף ומתואם, שיבטיח העברה מלאה ומהירה של פסקי הדין מיחידת בתי הדין הצבאיים לבקו"ם. כמו כן הנחה סגן ראש אכ"א, כי "חיילים שהורשעו בשימוש בסמים יועלו לוועדת הסמים בבקו"ם, ללא התניית חליטת פסק דין על ידי האלוף".

2. להלן בטבלה נתוני בקו"ם לשנים 1999 ו-2000 בנוגע למספר המקרים שבהם דנה הוועדה שבבקו"ם בעקבות הרשעה בשימוש בסם, ומספר הפטורים שניתנו, על פי המלצתה:

שנה	ס"ה מקרים	פטור	שיעור
1999	290	96	33.1%
2000	296	46	15.5%

הנתונים דלעיל מצביעים על הקטנה משמעותית של שיעור הפטורים משירות.

3. במסגרת דיון שהתקיים בוועדת הסמים בתחילת 1999 הביע סגן ראש אכ"א את עמדתו, בין היתר, כי "כמסר וכמדיניות - יש להחמיר בוועדות בקו"ם למורשעים בשימוש בסמים, בדגש - מעל ל-5 שימושים".

מעיון בהמלצות הוועדה של בקו"ם לשנים 1999 ו-2000 נמצא, כי חלה החמרה כלפי המורשעים בגין שימוש בסם מעל חמש פעמים. ב-1999 אפשרה הוועדה המשך שירותם של 37% מהם, וב-2000 - של 29% מהם בלבד.

בתשובתו לעניין זה הבהיר צה"ל, כי המדיניות ביחס למי שהשתמש בסמים מעל חמש פעמים הינה לשחררו מצה"ל. עם זאת מותר סגן ראש אכ"א מקום לשיקול דעתה של ועדת הסמים בבקו"ם, במקרים חריגים במיוחד, לאפשר לחייל המשך שירות בצה"ל.

צה"ל מתייחס בחומרה לשימוש בסמים על ידי חייליו. עם גידול התופעה בשנים האחרונות נערך צה"ל בתחילת שנת 2000 לפעול ביתר שאת ובהיקף מערכתי למניעת התופעה, הן על ידי הסברה והן על ידי אכיפה וענישה.

ממצאי דוח זה מצביעים על ליקויים בתחומי פעילות אלה, וצה"ל ניגש לתקנם.

הקמת שכונת "נאות גדרה" למשרתי צבא הקבע

צה"ל יוזם ומנהל הקמת שכונות מגורים למשרתי צבא הקבע, במטרה לקשור לשירות קבע ארוך את כוח האדם האיכותי הדרוש לו. לצורך זה הוקמה בצה"ל ב-1987 מינהלת פרויקט מגורים (להלן - המינהלת), שמטרתה לפעול להקמת שכונות מגורים עבור אוכלוסיית משרתי הקבע ומערכת הביטחון. מאז שנת 1987 ליוותה המינהלת את הקמתן של שכונות מגורים ברעות, בראש העין ובמודיעין, ובהן כ-3,000 יחידות דיור. באוגוסט 1998 החליט שר הביטחון דאז (מר י' מרדכי) על הקמת ארבעה פרויקטים נוספים למגורים, וביניהם פרויקט בגדרה.

בתקופה ינואר 2000 - נובמבר 2000 ערך משרד מבקר המדינה, לסירוגין, ביקורת בנושא הקמת שכונת מגורים "נאות גדרה" למשרתי הקבע (להלן - הפרויקט), שהקמתה החלה ב-1999, ובמהלך הביקורת נמצאה בעיצומה. בפרויקט 216 יחידות דיור. בין היתר, נבחנו ההיבטים הבאים: באיזו מידה השיג הפרויקט את מטרת היעד שלו - גיוס כוח אדם איכותי לשירות קבע ארוך טווח, מה היתרון הכלכלי שלו מהיבט הפרט (משרת הקבע), עלותו למערכת הביטחון, ומעורבות מערכת הביטחון בניהולו. הביקורת נערכה בצה"ל: באגף כוח אדם (להלן - אכ"א) ובמינהלת; במשרד